

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ
ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

ПОДАТКОВА СИСТЕМА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора В. Л. Андрущенка*

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих
навчальних закладів*

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2015

УДК 336.221.4(075.8)
ББК 65.261.3я73
П 44

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-1162 від 16.07.2012 р.)*

Рецензенти:

Варналій З. С., доктор економічних наук, професор;
Десятнюк О. М., доктор економічних наук, професор;
Синчак В. М., доктор економічних наук, професор.

Авторський колектив:

Іванишина О. С., Забарна Т. А., Мискіна О. О., Лепеха М. О., Панура Ю. В.,
Прокопенко І. А., Смірнова О. М., Скоромцова Т. О., Скворцова С. Я.,
Тучак Т. В., Хлебнікова І. І.

Податкова система [Текст]: Навчальний посібник. / за заг. ред. Андрушенка В. Л. – К.: «Центр учбової літератури», 2015. – 416 с.

ISBN 978-617-673-390-4

У навчальному посібнику викладено теоретичні і практичні питання організації та функціонування податкової системи України, відповідно до вимог Державного стандарту підготовки бакалаврів за напрямом підготовки «Економіка і підприємництво» на основі чинного законодавства України з питань оподаткування та податкового регулювання.

Навчальний посібник знайомить із історичними аспектами становлення та розвитку податкової системи, її структурою та функціями. Значну увагу приділено висвітленню особливостей справляння податків та зборів.

Рекомендовано для студентів усіх економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, слухачів центрів підготовки магістрів, аспірантів, викладачів, працівників державних установ та організація, хто виявляє інтерес до теорії та практики оподаткування.

УДК 336.221.4(075.8)
ББК 65.261.3я73

ISBN 978-617-673-390-4

© Національний університет ДПС України, 2015.
© «Видавництво «Центр учбової літератури», 2015.

Передмова	9
Тема 1. СУТНІСТЬ І ВИДИ ПОДАТКІВ.	11
1.1. Передумови виникнення та розвитку податків. Основні етапи становлення податків як особливої форми соціальних відносин	11
1.2. Соціально-економічна сутність податків та їх подвійний характер	14
1.3. Функції податків. Сутність фіскальної та розподільчо-регулюючої (економічної) функції податків	16
1.4. Елементи податків та їх характеристика	19
1.5. Принципи та способи стягнення податків	20
1.6. Класифікація податків	24
1.7. Роль податків у фіскальній політиці держави	27
Підсумки теми.	30
Контрольні питання	31
Навчальні завдання	31
Тема 2. ПОДАТКОВА СИСТЕМА І ОРГАНІЗАЦІЯ ОПОДАТКУВАННЯ	34
2.1. Поняття податкової системи та принципи її побудови	34
2.2. Становлення податкової системи України	39
2.3. Устрій податкової системи України.	43
Підсумки теми.	46
Контрольні питання	46
Навчальні завдання	46
Тема 3. ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ	49
3.1. Основні етапи становлення ДФС України	49
3.2. Загальні принципи організації фіскальної служби	51
3.3. Структура органів фіскальної служби	56
3.4. Завдання та функції органів фіскальної служби	58
Підсумки теми.	59
Контрольні питання	59
Навчальні завдання	60

Тема 4. ОБЛІК ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОДАТКОВОМУ ПРОЦЕСІ.

4.1. Організаційно-правові засади обліку платників податків	62
4.2. Порядок взяття на облік юридичних осіб та їх відокремлених підрозділів.	67
4.3. Порядок взяття на податковий облік самозайнятих осіб	72
4.4. Внесення змін до облікових даних, порядок зняття з обліку платників податків в органах ДФСУ та вимоги до відкриття та закриття рахунків платників податків у банках та інших фінансових установах.	75
4.5. Порядок формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб-платників податків	78
4.6. Інформаційно-аналітичні технології в податковому процесі	81
4.7. Отримання, обробка та використання податкової інформації органами ДФС	84
Підсумки теми.	86
Контрольні питання	87
Навчальні завдання	88

Тема 5. ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ.

5.1. Сутність та зміст податку на додану вартість	92
5.2. Платники податку на додану вартість	93
5.3. Об'єкти оподаткування. Операції, що не є об'єктами оподаткування податком на додану вартість	95
5.4. База оподаткування податком на додану вартість та порядок її визначення.	97
5.5. Ставки податку на додану вартість	99
5.6. Звільнення від оподаткування податком на додану вартість	100
5.7. Порядок розрахунку податку на додану вартість. Податкові зобов'язання та податковий кредит.	102
5.8. Бюджетне відшкодування податку на додану вартість	105
5.9. Порядок подання звітності та строки сплати податку на додану вартість	108
5.10. Оподаткування ПДВ операцій особливого виду	110
Підсумки теми	119
Контрольні питання	120
Навчальні завдання	120
Тестові завдання	121

Тема 6. АКЦИЗНИЙ ПОДАТОК	125
6.1. Економічна сутність акцизного податку як форми специфічних акцизів	125
6.2. Визначення платників акцизного податку та перелік об'єктів оподаткування акцизним податком	130
6.3. Види ставок акцизного податку та порядок їх застосування	133
6.4. Податкові пільги в системі оподаткування акцизним податком	136
6.5. Строки сплати та порядок зарахування акцизного податку до бюджету	138
6.6. Особливості оподаткування акцизним податком алкогольних напоїв	141
6.7. Контроль за сплатою акцизного податку за допомогою маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів марки акцизного податку	143
6.8. Особливості оподаткування деяких підакцизних товарів залежно від напрямку його використання	148
6.9. Порядок створення та функціонування акцизних складів	151
Підсумки теми	153
Контрольні питання	154
Навчальні завдання	154
Тема 7. МИТО	163
7.1. Історичний розвиток митної справи в Україні	163
7.2. Основи митної справи в Україні	167
7.3. Сутність та функції мита як непрямого податку	169
7.4. Платники, об'єкти оподаткування, база оподаткування, ставки, пільги мита	173
7.5. Характеристика основних видів і ставок мита	178
7.6. Порядок нарахування та сплати мита	181
Підсумки теми	185
Контрольні запитання	186
Навчальні завдання	186
Тема 8. ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ	190
8.1. Сутність та історія становлення податку на прибуток підприємств в Україні	190
8.2. Платники та ставки податку	195
8.3. Об'єкт та база оподаткування податку	197

8.4. Порядок розрахунку об'єкта оподаткування податку на прибуток підприємств	198
8.5. Порядок розрахунку амортизації основних засобів або нематеріальних активів для визначення об'єкта оподаткування	205
8.6. Податкові періоди, порядок обчислення та сплати податку на прибуток підприємств.	208
Контрольні питання	211
Навчальні завдання	211
Тема 9. ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	219
9.1. Історія становлення податку на доходи фізичних осіб в Україні.	220
9.2. Платники податку та об'єкт оподаткування	221
9.3. База оподаткування та ставки податку	224
9.4. Податкова знижка	229
9.5. Податкова соціальна пільга	233
9.6. Порядок нарахування, утримання та сплати (перерахування) податку до бюджету.	237
9.7. Особливості нарахування та оподаткування окремих видів доходів	240
9.8. Порядок оподаткування операцій з продажу (обміну) об'єктів нерухомого та рухомого майна.	253
9.9. Оподаткування доходу, отриманого платником податку в результаті прийняття ним у спадщину чи дарунок коштів, майна, майнових чи немайнових прав	257
9.10. Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою підприємцем від провадження господарської діяльності, крім осіб, що обрали спрощену систему оподаткування	259
9.11. Оподаткування доходів, отриманих фізичною особою, яка провадить незалежну професійну діяльність.	261
9.12. Порядок подання річної декларації про майновий стан і доходи	262
Підсумки теми.	265
Контрольні питання	266
Навчальні завдання	267
Тема 10. СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ – ЄДИНИЙ ПОДАТОК	272
10.1. Історія становлення та загальна характеристика спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності	272

10.2. Порядок визначення доходів платників єдиного податку та їх склад	280
10.3. Ставки єдиного податку та строки його сплати. Особливості визначення податкового періоду і порядку декларування податку.	284
10.4. Порядок обрання спрощеної системи оподаткування або відмови від її застосування.	288
Підсумки теми.	291
Контрольні питання	292
Навчальні завдання	292
Тема 11. РЕНТНА ПЛАТА	297
11.1. Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин	297
11.2. Рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин	304
11.3. Рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України	307
11.4. Рентна плата за спеціальне використання води	310
11.5. Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	317
11.6. Рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України.	329
11.7. Подання декларації і строки сплати рентної плати	330
Підсумки теми.	331
Контрольні питання	332
Навчальні завдання	332
Тема 12. ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК	336
12.1. Платники та об'єкти податку.	336
12.2. Ставки податку.	337
12.3. Порядок обчислення та сплати податку.	341
Підсумки теми.	345
Контрольні питання	345
Навчальні завдання	345
Тема 13. МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ	348
13.1. Історичний розвиток місцевого оподаткування в Україні.	348
13.2. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.	350

13.3. Транспортний податок	356
13.4. Збір за місяця для паркування транспортних засобів	357
13.5. Туристичний збір	359
Підсумки теми.	361
Контрольні питання	363
Навчальні завдання	363
Тема 14. НЕПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ.	368
14.1. Класифікація неподаткових платежів та їх характеристика	368
14.2. Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	371
14.3. Єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України	379
14.4. Державне мито	381
14.5. Ліцензування певних видів господарської діяльності	386
Підсумки теми.	389
Контрольні питання	390
Навчальні завдання	390
Тема 15. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ	394
15.1. Дефініції податкової політики та її соціально-економічний характер	394
15.2. Взаємозв'язок та взаємодія податкової політики з елементами та інструментами державного регулювання економіки	398
15.3. Форми та цілі податкової політики	403
Підсумки теми.	406
Контрольні питання	407
Навчальні завдання	407
Список рекомендованих джерел	410

Передмова

Податки в будь-якій країні виступають однією з найскладніших проблем економіки. Більшість розвинутих держав продовжує їх вдосконалювати шляхом зміни податкової політики. З огляду на проведення економічних реформ, Україна у цьому аспекті не є винятком. Хоча зрозуміло, що створити ідеальну податкову систему неможливо, але можна значно наблизитись до подолання існуючих проблем, максимально врахувавши сучасну специфіку економічних відносини у суспільстві.

Найперша особливість і перевага пропонованого навчального посібника полягає в тому, що всі без винятку автори посібника – викладачі та співробітники кафедри податкової і митної справи Національного університету державної податкової служби України. Тому вони, як ніхто інший, розуміють зміст і значення податкового законодавства, як ніхто більше заінтересовані в передачі знань неофітам фінансової науки – бакалаврам.

Відповідно тексти підручника підготовлені з розрахунком на специфіку аудиторії: виклад матеріалу подано в достатньо простій і дохідливій формі з використанням аналітичних таблиць, рисунків і схем, прикладів та інших засобів полегшення сприймання та засвоєння знань. З цією ж метою до кожної з 15 тем розроблено контрольні питання та навчальні завдання. Їх функція – засобами самоперевірки стимулювати закріплення знань, а також привчати студентів до самостійного осмислення проблем і задач податкової роботи.

Структурно навчальний посібник складається з 15 тем, які в сукупності по суті відображають увесь зміст Податкового кодексу України. Посібник орієнтовано на формування в студентів комплексу *знань і вмінь*, підпорядкованих загальній меті підготовки кваліфікованих фахівців податкової справи.

Засвоївши посібник, студенти *мають знати*:

- теоретичні основи вчення про податки, термінологію оподаткування;
- основні етапи становлення та розвитку, а також сучасний устрій і стан вітчизняної податкової системи;
- функції та організаційно-адміністративні засади діяльності органів державної фіскальної служби України;

- тенденції розвитку оподаткування, процеси реформування та між-державної гармонізації вітчизняної податкової системи в контексті зближення з податковим законодавством Євросоюзу.

Професійні *вміння* студентів повинні формуватися на рівні вимог і задач безпосередньо необхідних у практиці податкової роботи, а саме:

- впевнено користуватися поняттями та нормами податкового законодавства стосовно адміністрування та справляння усіх податків і зборів, а також неподаткових платежів;

- володіти інформаційно-аналітичними технологіями стосовно усіх етапів податкового процесу;

- засвоїти основні прийоми роботи з усіма податками і зборами, передбаченими для справляння чинним законодавством;

- відстоювати засади податкової політики, захищати фіскальні інтереси держави від можливих посягань.

Наведений у посібнику перелік рекомендованих джерел дає можливість студенту при необхідності чи бажанні вийти за межі власне змісту посібника, скористатися іншими джерелами інформації для поглиблення знань, підготовки до семінарів, написання контрольних і курсових робіт та ін.

Отже, даний навчальний посібник адресовано допитливому студенту, розраховано на підготовку знаючого й відповідального працівника фіскальної служби, готового розвивати свої знання та вміння. Звичайно, належне засвоєння навчального матеріалу потребує неабияких зусиль, самодисципліни, працьовитості, наполегливості, без чого неможливий ніякий успіх.

На втіху слід пам'ятати притчу: корінь навчання гіркий, але плід його солодкий.